

نەركىن زمانى

د سترانىن كەنالى (پىلستانك) دا

م.ھ. عىسمەت مەحمۇد مەھمۇد
كولىژا زمانان، زانكۆيا دھۆك

م.ھ. ژېمان سەبرى نەھەت
كولىژا زمانان، زانكۆيا دھۆك

پىشەكى:

ستران، ئىكە ژ ئالاقىن گىرنگىن كارتىكرنى ل رەفتار و كەسايەتيا پاشەرۆژى يا زارۆكى دكەت. ئىك ژ پىكھاتەيىن ھەرى گىرنگىن سترانا زارۆكان، زمانە. لسەر بنەمايى چەوانيا بكارئىنانا زمانى د سترانىدا، ئەركىن وى زمانى د پرۆسىسا گەھاندنىدا دەيىنە گوھۆرىن. ئانكو، تا راددەيەكى باش، چەوانيا بكارئىنانا زمانى د تىكستى سترانىدا، شىۆى كارىگەريا سترانى لسەر زارۆكى دەستىشان دكەت. ئىك ژ تيۆرىين گىرنگ و سەرەكى د دەستىشانكرن و شروڤە كرنا كارىگەريا پىكھاتەيا زمانى لسەر وەرگى، تيۆريا (ئەركىن زمانى د كىيارا گەھاندنى دا) يە، ئەوا ژ لايى (رۆمان ياكوبسون) ى ڤە ھاتىە پىشەقەرن. د ڤى ڤەكۆلىنىدا، ۳۱ سترانىن زارۆكا يىن كەنالى پىلستانك ھاتىنە ھەلبژارتىن و تيۆريا ناڤىرى، پىشتى ب تيۆتەسەلى ھاتىە شروڤە كرنا، لسەر تىكستىن سترانىن ھەلبژارتى ھاتىە پىراكتىكرن، داکو ب رىبازەكا سالۆخكارى، ئامارى و شروڤەكارى، كارىگەريا سترانىن ھەلبژارتى، ب رىكا دەستىشانكرنا ئەركىن زمانى وان سترانان، لسەر زارۆكى وەرگى وان سترانان، بەيىنە دەستىشانكرن و شروڤە كرنا. ئارمانجا سەرەكى ژ ڤى ڤەكۆلىنى، ئەنجامدانا ھەلسەنگاندەكا زانستىيانەيا مىناكەكا سترانىن زارۆكانە و جۆرى كارىگەريا وان سترانان لسەر زارۆكىيە، داکو سترانا زارۆكا بشىت ب شىۆەيەكى پەرورەدىيى يى ساخلام و ئەرىنى رۆلى خۆ د ئاڤاكرنا زارۆكىدا بگىرىت.

۱- تېۋرېيا ئەركىن زامانى د كىرارا گەھاندېدا:

زمان ئىكە ژ سىستەمىن سەرەكى يىن پەيوەندىكەرنى، نە بتنى د ناڧەرا مروڧاندا، بەلكو دناڧەرا بوونەوورا ب گشتىدا. زمانى مروڧان ئەوى بو پەيوەندىكەرنى دەھىتە بكارئىنان، شىۋە و دەربىرىن بى سنوور ھەنە، كو ئەف دەربىرىنە دىنە ئەگەرى پەيدا بونا كارىگەرى لىسەر ھەڧدوو ب رىكا بىجھىنانا ئەركىن جودا ژلايى زمانىقە. ئانكو "زمان نە بتنى سىستەمەكى نىشانايە، بەلكو سىستەمەكە كارىگەرى ل رەڧتارىن وەرگى دكەت" (Setiawati Darmojuwono, 2016, p.130). لدور ڧى يەكى ژى، چەند تېۋرېيەك ھەنە كو دەسنىشانا شىۋە و جورىن كارىگەرىيا پەيامى ل سەر وەرگى دكەن. ئىك ژ وان تېۋرېين تېۋرەسەل يىن گرىداي ئەركى زامانى د كىرارا گەھاندېدا، تېۋرېيا (رۆمان ياكوبسون) يە. ئەف تېۋرېيە ل ناڧەراستىن سەدى بىستى ھاتىە پىشڧەرن، كو "دەستىكا ڧى وى ب شىۋى ڧەكۆلنەكى د كۆنفرانسە كىدا ل ساللا ۱۹۵۶ئى لژىر ناڧى (مىتازمان وەكو ئارىشە كا زمانڧانى) ھاتە پىشكىشكرن، پاشى ل ساللا ۱۹۷۶ئى ھاتە بەلاڧكرن. د دەمە كىدا كو پارچە كا مەزنا پەرتووكا ياكوبسونى، (زمانڧانى و شعرىيەت)، دووبارە كرنا ناڧەرۆكا ڧەكۆلنەوى يا ساللا ۱۹۵۶ئى بوو" (Lauri Linask, 2018, P.520). ئانكو ئەف تېۋرېيە نە بتنى د ئىك قۇناغدا ھاتىە دانان و پىشڧەرن، بەلكو ياكوبسونى بتنى ب ڧەكۆلنەكى لدور ئارىشىن زامانى دەستىكەرى، ئەۋزى ئارىشىن مىتازمانى، ئەڧەژى بتنى ئىكە ژ ئەركىن زامانى، نەكو تېۋرى ھەمىيە. ئەف تېۋرېيا ياكوبسونى دىشاندايە د ھەمى پروسىسىن زامانى يىن پەيوەندىكەرنىدا بەھىتە لېرچاڧ وەرگرتن. ب رىكا ڧى تېۋرېيى، دىشاندايە ئەركىن زامانى د كىرارا گەھاندېدا تاراددەيەكى باش بەھىتە دەستىشانكرن و شروڧەكرن.

۱-۱- تېۋرېيا ئەركىن زامانى يا (رۆمان ياكوبسون)ى:

ياكوبسون تېۋرېيا خۆ ل سەر دوو قۇناغان دابەش دكەت. قۇناغا ئىكى دەستىشانكرنا جەمسەرىن ھەر كىراره كا پەيوەندىكرنا زمانىيە، قۇناغا دووى ژى دەستىشانكرنا ئەركىن زمانىنە د وى پروسىسا گەھاندېدا. ياكوبسون د وى باۋەرىدايە كو ھەر پروسىسە كا پەيوەندىكرنا زامانى پىدڧىيە شەش جەمسەر ھەبن، ئەۋزى:

فرىكەر، پەيام، وەرگر، رېرە، كەنال و كۆد. د پرۆسىسا گەھاندنىدا "فرىكەر پەيامى بۇ وەرگرى فرىدكەت. داکو پەيام يا چالاک بيت، پىدقىيە رېرەوہك ھەبىت و ئامازى ب ھندەك تىشان بەدەت و وەرگرى شيانين تىگەھشتا وى رېرەوى ھەبن، ئەوژى برىكا بكارىنانا كۆدەكى ب تامامى يان تا راددەيەكى ھەفېشك دناقبەرا فرىكەر و وەرگرين پەيامى (كۆدكەر و كۆدقەكەرين پەيامى) دا. ل دويمامىي ژى، پىدقىيە ئالاقەكى پەيوەندىكرنى، ئانكو كەنالەكى فېزىكى و پەيوەندىيەكا دەرونى د ناقبەرا فرىكەرى و وەرگرىدا ھەبن داکو بچنە د پرۆسىسا پەيوەندىكرنىدا و تىدا بىمين" (Roman Jakobson, 1987, p. 66). ئەف ھەمى فاكتر يانژى جەمسەرين پەيوەندىكرنى دىشاندايە ب فى رەنگى بەيتە رىكخستن:

رېرەو

فرىكەر ————— پەيام ————— وەرگر

كەنال

كۆد

ئەف شەش لايەنن پەيوەندىكرنى سەرەكىنە و بىي ئىك ژ وان پەيوەندىكرن دروست نايىت. ب گۆتەكا دى، ئەگەر فرىكەر نەبىت؛ كى دى پەيامى ھىرېت؟ ئەگەر پەيام نەبىت؛ دى فرىكەر چ ھىرېت و دى وەرگر چ وەرگرىت؟ و ئەگەر وەرگر نەبىت؛ دى كى پەيامى وەرگرىت؟ ئەگەر رېرەو نەبىت؛ بابەتى پەيامى دى چ بىت؟ چونكو گەھاندنا قالا نايىتە گەھاندن. و ئەگەر كەنالەك نەبىت؛ چەوا پەيام دى ژ فرىكەرى بۇ وەرگرى ھىتە فەگوھازتن؟ و ئەگەر كۆدەكى ھەفېشك يان زمانەكى ھەفېشك دناقبەرا فرىكەرى و وەرگرىدا نەبىت؛ دى چەوا تىگەھشتن دروستىت؟ ياكوبسون ئەركىن زامانى د كرىارا گەھاندنا ل سەر بنەمايى قان شەش جەمسەران دەستىشان دكەت، كو ب دىتتا وى ھەر جەمسەرەكى د كرىارا پەيوەندىكرنىدا جەخت لسەر دەھىتەكرن؛ زمان ئەركەكى جودا دگىرېت. ئەو ئەركە ژى: ھەلچوون، تىگەھاندن، بۆقەگەرى، ئاگەھداركرن، مېتازمان و شىرىيەت. ياكوبسون د وى باوهرىدايە كو دەمى جەخت ل سەر فرىكەرى دەھىتەكرن، زمان ئەركى ھەلچوونى دگىرېت. ھەرەسا دەمى جەخت ل سەر وەرگرى دەھىتەكرن، زمان ئەركى

تىگەھاندنى دگىرئىت. دەمى جەخت ل سەر رىرەوى دەھىتەكرن، زىمان ئەركى بۇقەگەرى دگىرئىت. و دەمى جەخت ل سەر پەيامى ب خۇ دەھىتە كرن، زىمان ئەركى شعرىيەتى دگىرئىت. ھەروەكوب فى رەنگى ل خوارى ديار دىت:

بۇقەگەرى

ھەلچوون _____ شعرىيەت _____ تىگەھاندن

ئاگەھداركرن

مىتازمان

ب ئاوايەكى گشتى، تىورىيا ياكوبسونى ژ شەش جەمسەران و ھەروەسا ژ شەش ئەركان پىكدهىت. ھەر جەمسەرەك گرئىداى ئەركەكئىيە، ھەروەكى دفى ھىلكارىندا ديار دىت:

رىرەو (بۇقەگەرى)

فرىكەر (ھەلچوون) _____ پەيام (شعرىيەت) _____ وەرگر (تىگەھاندن)

كەنال (ئاگەھداركرن)

كۆد (مىتازمان)

سەرەپراى جوداكرنا فان ھەر شەش ئەركان و جودا باسكرنا وان ژلايى ياكوبسونى فە، سرۇشتى وان نەيى تاكانەيە. ئانكو ھەر ئەركەك ب ئاوايەكى قەقەتياى ژ ئەركىن دى رۆلى خۇ ناگىرئىت، بەلكو وەكو رىكخستۆكەك، زىمان د پەيامىدا ئەركىن خۇ دگىرئىت. ھەروەسا "سەرەپراى جوداكرنا ھەر شەش لايەنىن پەيوەندىكرنى، گەلەكا ب زەحمەتە پەيامەكا زىمانى بەھىتە دىتن كو بتنى ئىك ئەرك تىدا ھەيىت. واتە، د كرىارا گەھاندنىدا، ئەركەكى دەستنىشانكرى قورخكارىيى ناكەت، ھەر پەيامەكى رىكخستەكا پەيىكى ھەيە و دىت ئەركەك ژ ئەركەكى دى پتر دياربىت" (Roman Jakobson, 1987, p. 66).

بكارئىنانا زاراقى (رىكخستەكا پەيىكى يا ئەركان) ژبەر وى يەكىيە كو "پەيوەندىدا د ناقبەرا فان ئەركادا ژ ئەركا ب خۇ گرنگترە. ب گۆتتەكا دى، گرنگى د وى يەكىدايە كا چەوا ئەف ھەمى ئەركە پىكفە ھاتىنە بنىاتان و چەوا د پىكھاتەيەكى

دەستىشانكرىدا دگەل ئىك كاردكەن" (Lauri Linask, 2018, P.520). ئانكو لڧىرئى وەكو بىئاتى ئەركى يى زامانى ھاتىە باسكرن كو ئەف بىئاتە ژى ژ كۆمەكا ئەركان پىكدهىت و وان ئەركان پەيوەندى ل گەل ئىك ھەنە و ئىدى وەكو رىكخستۆكەكا ئەركى د زاماندا ديارديت و كارىگەرىين تىكھەل ل سەر وەرگى دكەن. لى لڧىرئى ياكوبسون باس ل زارافئى (ئەركى زال) دكەت، كو لسەرى ئەفئى رىكخستۆكى دەيت و ژ ھەر ئەركەكى دى بلندترە. لى ئەفە وئى واتايى ناگەھىنيت كو ئەركىن دى لاوازن و كارىگەرىيا خۆ د پەيامىدا ل سەر وەرگى نىنە. ياكوبسون دڧى بواریدا دياردكەت كو "ب ئاوايەكى گشتى، پەيام پتر پىشتەستى ل سەر ئەركەكى زال دكەت" (Roman Jakobson, 1987, p. 66)، ب وى تىگەھى كو د "پىكھاتەيى پەيامىدا، ئەف ئەركە يان لاوەكى و نەسەربخۆنە، يانژى رۆلى رىكخستن و بىئاتانا گشتى يا پەيامى دگىرن، كو دىبژنە تەوهرئى دووئى ئەركى زال" (Lauri Linask, 2018, P.520). ئەفە وئى واتايى دگەھىنيت كو ئەركەك پتر ژ ئەركىن دى ناسنامەيا خۆ ل سەر پەيامى دەسپىنيت. ھەروەسا دىتە كەرستەيەكى سەرەكى د وئى پەيامىدا و وەكو سەركىشەك بۆ ئەركىن دى دەيتە ھژمارتن.

لدۆر فان شەش ئەركىن ژ لايى ياكوبسونى فە ھاتىنە باسكرن، رەخنەگرىن ئەدەبى و ب تايبەتى ژى يىن فۆرمالىستى شروڧەكرن و بۆچوونىن خۆ ھەنە، ژبلى شروڧەكرىن ياكوبسونى ب خۆ، كو وەكو خودانى تىورىيى دايەنە ئەقان ئەركان. بۆچوون و شروڧەكرىن لدۆر فان شەش ئەركان دىياندايە بڧى رەنگى ل خواری بھىنە باسكرن.

۱-۱-۱- ئەركى ھەلچوونى:

وەكو بەرى نووكە ھاتىە باسكرن، دەمى جەخت ل سەر فرىكەرى دەيتەكرن، زمان ئەركى ھەلچوونى دگىرىت. لدۆر فئى چەندى ياكوبسون د وئى باوەرپىدايە كو "ئەركى ھەلچوونى يان يى دەربرىنى جەختى لسەر فرىكەرى دكەت، كو ھەلچوونىن فرىكەرى بەرامبەر بابەتئى پەيامى دياردكەت. ئانكو دەربرىنى ژ ھەلچوونا دكەت، ئەفجا ئەف ھەلچوونە راستەقىنە بن يانژى دەستكرد" (Roman Jakobson, 1987, p. 66).

(Jakobson, 1987, p. 66). ئانكو لىقېرى مەبەستا فرىكەرى ژ وى پەيامى دىبەتە دىياركنا ھەلپىستى خۆ بەرامبەر بابەتى، يانژى نىشاندا ھەلچوونىن خۆ، ئەف ھەلچوونە ژى چ نەرىنى بن يان ئەرىنى. فرىكەر خۆ دكەتە دناف پەيامىدا ۋ ھەلچوونىن خۆ يىن تايەت تىكەلى پەيامى دكەت ۋ دقې پروسىسا پەيوەندىكرىدا ئەوان ھەلچوونىن خۆ دگە ھىننە ۋەرگى. ياكوبسون دقې بوارىدا دىياردكەت كو "ئەركى ھەلچوونى ب ئاۋايەكى سەرەكى پىشەستى لسەر خۆسەپاندنا فرىكەرى دكەت، كو د ئاستىن دەنگى، رىزىمانى ۋ لىكسىكىدا، تا راددەيەكى چىئەكى ددەتە زىمانى بكارھاتى. لى دىشاندا نىنە ئەفې جۆرى بكارىنانا زىمانى لسەر بنەمايى ۋان پىزانىنن فەدگۆھىزىت شروۋفەبەكىن ۋ گرنگىا ۋى دىياربەكىن." (Roman Jakobson, 1987, p. 67). ئانكو لىقېرى دەمى ھەلچوون دەپتە دىياركنا، رىژا پىزانىنن كو ئەو پەيامە ھەلدگىت بەرەف كىمبونى فە دچىت. ھەرۋەسا ئەگەر ل سەر بنەمايى چەنداتيا گەھاندنا پىزانىنا بو ۋەرگى ئەۋى پەياما ھەلچوون لسەر زال شروۋفەبەكىن، دى پەيام، پەيامە كا لاۋازىت. لى، ھەرۋەكو ياكوبسونى ئامازەپىداى، نەيا گونجايە ل سەر بنەمايى پىزانىنن دەپتە فرىكەر ئەف پەيامە بەپتە ھەلسەنگاندن. ھەر دقې بوارىدا ياكوبسون دىياردكەت كو "ئەف ئەركە نەۋەكو گۆتارىن سۆزىنە، بەلكو كۆدكرنە كا زىمانفانى يا دەستىشانكرىيا پەيامىيە د بنىاتەكى دەستىشانكرىدا" (Lauri Linask, 2018, P.522). دىبەت مەبەستا ياكوبسونى ژ جوداكرنا گۆتارا ھەلچوونى ۋ گۆتارا سۆزى، جوداكرنا گۆتارا ئەدەبى ژ گۆتارە كا نەئەدەبى بىت، چونكو پەياما ئەدەبى پىترىا جارا پەيامە كا سۆزدارىيە، لى ئەو پەياما ھەلچوون تىدا زال، نەمەرچە پەيامە كا سۆزدای بىت، ئانكو نەمەرچە پەيامە كا ۋەسا بىت كو ئاستى سۆزدارىيى تىدا يى بلندىبىت. پەياما ھەلچوون تىدا زال چەند تايەتمەندىيەك ھەنە، ئىك ژ ۋان تايەتمەندىيا (دروستكرنا ھەلچوون ۋ سەپاندنا ۋان ھەلچوون د رىرەۋىدا. ھەرۋەسا، ژ لايى چەوانىا زىمانى فە، ئاۋازە رۆلى خۆ دگىرېت. ئانكو فرىكەر ب ئاۋايەكى سەلىقەدار ۋ ب رستىن خودان ئاۋازىن دەستىشانكرى، ھەلچوونىن خۆ ل وى پەيامى زىدەدكەت. دىسان بكارىنانا زىمانەكى ھەفەتەرىيى ۋ ھەفگونجان دناف پىكھاتەيىن وىدا بو وى يەكى كو فرىكەر ھەلچوونىن خۆ ب رىكا ۋان ھەفگونجانا د پەيامىدا زىدەبەكەت) (Angela C. Tribus,

2017, p.12). ھەلبەت لڧىرئ ديارديت كو ھەلچوون ب رىكا چەوانىيا پىشكىشكرنا پەيامئ زى، ئانكو ئاوازا وئ، ھەروەسا ژلايەكئ دى فە ژ ھەڧگونجانا پىكھاتەيىن وئ ديارديت. ئەڧا بۆرى رىكىن دەستىشانكرنا ھەلچوونئىنە دناڧ پەيامئدا، ئانكو ب فان رىكا (ھەڧگونجان، ھەڧتەريىي و خۆسەپاندىن) ديارديت كو ھەلچوونا د پەيامئدا ھەي. سەرەراي فئى چەندئ، نىشانئىن سەرەكى يىن پەياما ھەلچوون تىدا، بكارئىنانا جەنئافئىن كەسئ ئىكىنە ژلايئ فرىكەرى فە. ئانكو دەمئ د پەيامەكىدا جەنئافئىن كەسئ ئىكى ب مەشەي بەيئە دىتن، ئەڧجا ئەڧ جەنئافە چ تاك بن يان كۆم، وئ يەكئ دياردكەت كو فرىكەر باس ل ھەلچوونئىن خۆ دكەت و خۆ دناڧ پەيامئدا دەسەپنىت و بزاقئ دكەت پەيام لىدۆر وئ و ھەلوئىستئىن وئ بەرامبەر بابەتئ پەيامئ بيت. لئ ھندەك جارن ئارىشەيەك دقئ يەكىدا دروستديت، ئەوژى دەمئ جەنئافئىن كەسئ ئىكى يىن كۆم (ئەم و مە) دەيئە بكارئىنان، كو "جارن دبنە ئەگەرى پەيداكرنا ئالۆزىيان د دەستىشانكرنا ئەركئ زاماندا. چونكو جارن دەمئ ئاخفتكەر ئەفان جەنئافان بكارديئىت، مەبەستا وئ ئاخفتكەر و وەرگرن" (Angela C. Tribus, 2017, pp. 21-22) ئانكو (ئەز و تو - من و تە). لڧىرئ ديارنايت كا مەبەستا وئ ئاخفتكەرە يان وەرگەر يانئى ھەردوونە، چونكو ھەردوو جەمسەرئىن فرىكەر و وەرگەر د پەيامئدا ئامادەنە و د چركەيا روئدانا كرىارا پەيوەندىكرنىدا، دەمئ جەنئافئى كەسئ ئىكى يىن كۆم بەيئە بكارئىنان، دييت جارن مەبەستا پئى فرىكەر و وەرگەر ھەردوو بن. لئ دەستىشانكرنا وئ يەكئ كا مەبەستا پئى جەمسەرئى فرىكەريە يا يىن وەرگەر، يانئى ھەردوونە، دييت ب رىكا رپەرەوئ زامانى بەيئە دەستىشانكرن.

۱-۱-۲- ئەركئ تىگەھاندنى:

ياكوبسون د تيۆرىيا خۆدا ب رىزبەندىيا دووئ باس ل ئەركئ تىگەھاندنى دكەت. ب وئ تىگەھى كو "ئەركئ تىگەھاندنى، ئەو ئەركئ زامانىە ئەوئ جەختئ ل سەر وەرگەر دكەت و كاريگەريئ ل رەڧتارئىن وئ دكەت و بزاقئ دكەت وئ لىدۆر ھندەك تىگەھان رازى بكەت. كو ب شىوہەيەكئ گشتى، ئەڧ ئەركە ل سەر بنەمايئ كارتىكرنا پەيامئ لسەر رەڧتارئىن وەرگەر دەيئە ھەلسەنگاندن" (Angela C.

(Tribus, 2017, p. 12). لىقېرى دىاردىت دەمى جەخت ل سەر وەرگى دەھىتە كرن، مەبەست پى بكارىنانا جەنەفەن كەسى دووى نە، ئەفجا چ تاك بن يان كۆم. ئانكو فرىكەر بزاقتى دكەت وەرگى لدۆر ھندەك تىگەھان رازى بكەت، كارىگەرى ل رەفتارىن وى بكەت و بزاقتى بكەت كو ھندەك تىگەھان بگەھىنىتى و ئەوژى تىگەھىت و ل سەر بىنەمايى وى تىگەھىتىنى كارىگەرى ل رەفتارىن وى بىن. سەرەپاى ھەبوونا كەسى دووى وەكو بەلگەيەك بۆ ھەبوونا ئەركى تىگەھاندنى، ياكوبسون د وى باوهرىدايە كو ھەبوونا ئەركى تىگەھاندنى د پەيامىدا "ب رىكا بكارىنانا فۆرمىن گازىكرن و فەرمانى دىاردىت" (Roman Jakobson, 1987, p. 67). لىقېرى مەرچ نىنە د فۆرمىن گازىكرن و فەرمانىدا كەسى دووى بەھىتە بكارىنان، كو جارار ناقتى وەرگى دەھىتە گۆتن يان باسكرن، ئانكو نامازە ب ناقتى وەرگى دەھىتە دان.

ھندەك رەخەنە گر د وى باوهرىدانە كو نەمەرچە بىتى د فۆرمىن گازىكرن و فەرمانىدا، ئەركى تىگەھاندنى د پەيامىدا دىاربىت. بەلكو ئەو كۆمەكا فۆرمىن دى دىاردكەن، وەكو ھندەك بكارىنانىن زىمانى بىن كو ئەركى تىگەھاندنى تىدا ھەيە. لدۆر قى يەكى (رۆن كوان) ب قى رەنگى باس ل فۆرم و پىكھاتە و نمونە بىن ئەركى تىگەھاندنى دكەت: (Ron Cowan, 2008, p. 114)

نمونە	پىكھاتە	فۆرمىن دەستىكى
بىدەنگ بى!	چاوك + بەرچەستە نەبوونا بكەرى (نەدىاربوونا بكەرى).	فۆرمى سەرەكى
دەست نەكە وى تىتى!	چاوك + بەرچەستە نەبوونا بكەرى ل گەل بكارىنانا ئامرازى نەرىكرى.	فۆرمى سەرەكى (نەرى)
ھەردەمى تە تىشتەك زانى، پەيوەندى ب مە بكە.	دەرىبىنى ژ ھەستى نەچاربوونى دكەت.	جەختكرن (دوپاتكرن)
دى شى دەرگەھى گرى!	فۆرمى داخوازى + داخوازى	داخوازى ب رىزگرتن

گازىكرن	ژ نافی كەسى دووی دەستپىدكەت يان ب دویماهی دهیت، كو كومایه ك دكهفته دناقه را وی نافی و رستیدا.	نازاد، ده رگه هی بگره.
پىدقیاتی	پىدقیه + تمامه تیا رستى	پىدقیه تو فى فورمى پرېكه ی.
داهاتی داخوازی	ب (كا + دا) دەستپىدكەت، ناهه روكا وی رستى كریاره كه كو پىدقیه ژ لاى ناخفتنكهرى و وه رگرفه بهیته ئه نجامدان، یانژی وه كو فه رمانه كى یان داخوازیه كیه بو وه رگری.	كا دا تیشتی بخوین. كا دا سه حكهینى كا ته چ ئینایه.

ئەف ئەركه گه له ك گریدای پهروه رده كرن و فیكرنى و گورانكارىيا كه سایه تىيا
وه رگریه، كو دبیت د پرۆسىسا پهروه رده كرنیدا، و ب تابه تی ژى پهروه رده كرنا
زاروكان، په یامین ب فى رهنگى ب مشه یی بهینه دیتن.

۱-۱-۳- ئەركى بو فیه گه رى:

گه له ك زاراف بو فى ئەركى هاتینه بكارئینان، كو یاكوبسون ب خو د تیوریا
خو دا پتر ژ نافكرنه كى بكارئینایه. یاكوبسون ژبلى ئەركى بو فیه گه رى (Referential
Function) ب (ئەركى ده لالی، ئەركى زانینى، ئەركى هزرى و ئەركى ناساندنى) ژى
نافكریه. ههروه سا ژبلى یاكوبسونى، (كارل بویلەر) ژى، ئەركى نوینه راتىكرنى
(Representation Function) بكارئینایه (Lauri Linask, 2018, P.522). بو فیه گه رى "ئەو
په یامه بو هه لگرتنا پىزانینى ئاشكرا هاتیه پىكئینان، ئانكو ئەو په یامن ئەوین بو
تشته كى ده رفه ی زىمانى فه دگه رن" (Marcel Danesi (Ed.), 2013, pp. 375-376). لدور
تىگه هى فى ئەركى، یاكوبسون دبىژیت: "ئەركى بو فیه گه رى، ئەوى برىكا
جه ختكرنى لسه ر ربه وى دیاردبیت، د زوربه یا په یاماندا پتر ژ ئەركى دى دهیته
دیتن. لى ئەركى دى ژى گرنگیا خو هه یه و دگه ل ئەركى بو فیه گه رى وه كو

دهسته يه ك رٲلٲ خٲ دگٲرن" (Roman Jakobson, 1987, p. 66). ٲانكو د هر ٲه يامه كٲدا ده مٲ ٲٲرکٲن زماٲنٲ تٲدا دهٲنه ده سٲٲنشان كرن، ٲٲرکٲ بٲفه گه رٲٲ ٲٲر تٲدا دهٲنه دٲتن .

هنده ك زانا د وٲ باوه رٲدانه كو "لٲفه گه رٲ، ٲٲرکٲ ٲٲكانه يٲ زماٲنه . كو جارٲن ده مٲ ٲٲرکٲه كٲ دٲ د زماٲدا دهٲنه تٲٲٲنكرن، وه كو لادان يان نامٲٲٲ دهٲنه دٲتن و ناٲٲ گرنكٲه كا تاٲبه ت ٲٲٲ بهٲنه دان" (Krystyna Pomorska and Stephen Rudy (Eds.), 1985, p. 144). هه لبه ت ٲٲفه برٲاره كا تونده لسهر ٲه يامٲ، چونكو د ٲه يامٲدا ٲٲرکٲن دٲ زٲ هه نه و ناٲٲ ده مٲ زماٲ ٲٲرکٲه كٲ دٲ ژده رفه ي ٲٲرکٲ بٲفه گه رٲ دگٲرٲت وه كو لادان و دٲارده يه كا ناموٲٲٲ بهٲنه هژمارتن . ٲانكو "سه ره رٲٲ هندي كو ٲٲرٲٲا جارٲن ٲٲرکٲ لٲفه گه رٲٲٲ دگل زماٲنه ، ٲٲدٲفه ٲٲرکٲن دٲ زٲ د هر ده سته يه كا ٲه يكي يا ده سٲٲنشان كرٲدا لبه رچاٲ بهٲنه وه رگرتن، خٲ ٲه گه ر ٲٲرکٲ لٲفه گه رٲٲ ب ٲاوايه كٲ ٲاشكرا تٲدا يٲ زال ٲٲ" (Lauri Linask, 2018, P.522). ٲٲف زارافٲ ده سته يا ٲه يكي يان رٲكخسٲنا قٲچه كٲ ژ لائٲٲ يا كٲوسونٲ فه هاتٲه دانان . كو يا كٲوسون د وٲ باوه رٲدابه كو كٲمه كا ٲٲركان رٲلٲ خٲ د زماٲٲٲ ٲه يامٲدا دگٲرن و ٲٲكفه كارده كن و هه مٲا ٲه يوه ندي ل گه ل ٲٲك هه يه، لٲ ٲٲرکٲه ك ژ وانا ٲٲر ژ ٲٲرکٲن دٲ رٲلٲ خٲ دگٲرٲت و وه كو كه رستٲ زال دهٲنه باسكرن (Roman Jakobson, 1987, p. 66).

ٲٲه و ٲه يامٲٲ ٲٲرکٲ بٲفه گه رٲٲ تٲدا زال، گه له ك تاٲبه تمه ندي هه نه . بٲ نموونه، ٲٲرکٲ بٲفه گه رٲٲ ره هه نديٲ زانٲنٲٲ بخٲفه دگرت، كو باس ل هنده ك تشٲ و تٲگه هٲن ل ده رفه ي زماٲنٲ دكه ت و دٲٲه ٲه گه رٲٲ هنديٲ كو وه رگري فه بگه رٲٲٲ بٲ وان تشٲ و تٲگه هان . ژ لايه كٲ دٲ فه، فره شوه يٲٲٲ بٲفه دٲاره، ٲانكو نه چارچٲفه كره بٲٲٲ د زماٲدا، به لكو رووبه رٲٲ وٲ گه له كٲ فراوان و فره ره هه نده . دٲسان ٲٲرکٲ بٲفه گه رٲٲٲ زانٲنا رٲره وٲ ٲاٲادكه ت، ٲانكو ٲٲف ٲٲرکٲه كارلٲكٲٲ ل گه ل زانٲنا رٲره وٲ دكه ت و ٲٲف كارلٲكه دٲٲه ٲه گه رٲٲ هنديٲ كو ٲاٲاكرن د وٲ زانٲنٲدا دروسٲبٲٲ . هه روه سا سه ره رٲٲٲ ٲاٲاكرنا ٲٲفه زانٲنٲٲ، ب كارٲٲ به رجه سته كرنا

زانىنى رادىيەت و جفاكى وەكو كۆم لىدۆر ئەفنى زانىنا رىرەوى هشىار دكەت (Angela C. Tribus, 2017, pp. 8-9).

ب ئاوايە كى گشتى چوونكو زمان وەكو سىستەمەك، ژ پەيوەندىيىن دوالىستى پىكدهيت، ئەوژى وەكو نىشانكار و نىشانكرى، پترىا جاران ئەو نىشانكرى ل دەرڤەى زمانىنە، ژبەر هندى ژى ئەركى بۆڤەگەرىيى پتر د سىستەمى زمانىدا دەيتە دىتن، چوونكو وەكو سىستەمەكى نىشانان، ئاماژى ب هندەك نىشانكرىيا ددەت كو پترىا وان ل دەرڤەى زمانىنە. لى د پروسىسا گەھاندنىدا زمان نەبتنى فى ئەركى دگىرەت، بەلكو كۆمەكا ئەركىن دى و نايىت بتنى جەخت لسەر ئەركى بۆڤەگەرىيى بەيتە كرن دەمى فەكۆلىن لىدۆر ئەركىن زامانى د كرىارا گەھاندنىدا دەيتە ئەنجامدان.

۱-۱-۴- ئەركى ئاگەھدار كرنى:

ياكوسون د وى باوهرىدايە كو دەمى جەخت لسەر كەنالى دەيتە كرن، يانژى لسەر وى پەيوەندىيا فىزىكى ئەوا دناقبەرا فرىكەر و وەرگرىدا كو ب رىكا وى پەيوەندىيى يان وى كەنالى پەيام دگەهيتى، زمان ئەركى ئاگەھدار كرنى د وى پەيامىدا دگىرەت (Roman Jakobson, 1987, pp. 68-69). واتە "ئەركى ئاگەھدار كرنى گرنكى ب وى پەيوەندىيى ددەت ئەوا دناقبەرا ئاخفتنكەرى و وەرگرىدا" (Angela C. Tribus, 2017, p.16). جەختكرن لسەر كەنالى گەلەك مەبەست پى هەنە، ئانكو ئەو ئەركى ئاگەھدار كرنى ژ كۆمەكا مەبەستان پىكدهيت. مەبەستا سەرەكى ژ جەختكرنى لسەر كەنالى "دامەزراندن، بەردەوامىدان، پشكىن، پەسەندكرن و راوستاندنا پەيوەندىيى يە دناقبەرا فرىكەر و وەرگرىدا، كو جەختكرن ل سەر ئەفى ئەركى، جەختكرنە ل سەر كەنالى پەيوەندىيى دناقبەرا فرىكەر و وەرگرىدا. ئەف ئەركە ب رىكا كۆمەكا دەرپرەينىن كەلتوورى و نەكەلتوورى كو دىبىژنى ئاخفتنىن بچويك (Small Talk) ديارديت، وەكو فۆرمىن سلاڤكرنى و دەستپىكرنا دانوستاندىنى" (Angela C. Tribus, 2017, p.16). ژبەر كو دەمى جەخت لسەر كەنالى دەيتە كرن بۆ ئەركى ئاگەھدار كرنى، لاوازى دبواری فەگوازتتا زانىنى ژ فرىكەرى بۆ وەرگرىدا دروستديت. ژبەر فى چەندى ژى گەلەك جارا ئەف ئاخفتنىن بچويك ب گرنكى ناهيتە وەرگرتن و وەكو

هندهک فورمين فاللا ژ زانينی و بتنی بو دهسټپيکرنا کريارا په يوه نديکرنی دهينه ته ماشه کړن. لى "هه بوون و نه بوونا فان دهرپرنا کاريگه رييه کا مه زن ل سهر سرؤشتی په يوه ندييا دناقهه را فریکه و وهرگریدا هه يه. ئەف ئاخفتين بجويک ب تايه تي ل دهسټپيکا دانوستاندي روله کی گرنگ دگيرن، ب تايه ت وه کو دروستکرن و پاراستنا سه قايی هه فپشک و په يوه نديين پوزه تيف د ناقهه را ئاخفتنکه و وهرگریدا، ئانکو دروستکرن يا هه کبونه کی دناقهه را واندا" (Angela C. Tribus, 2017, p.16). ب گوتنه کا دی، سهره رای هندي کو ده می جهخت لسهر که نالی دهينه کړن، لايه ني فه گوهازتنا زانينی د وي پروسيسا گه هاندنيدا کيمديت. لى نه رکي ئاگه هدارکرنی ئاستی تيگه هشتا وهرگری بو په يامی بهيزتر ليدکه ت.

د هندهک شيوه يين بکاريئانا زمانيدا ده می جهخت لسهر که نالی دهينه کړن و نه وان ئاخفتين بجويک وه کو دهسټپيکه ک بو نه انجامدانا پروسيسا په يوه نديکرنی دهينه بکاريئان، جارن دهينه تيبينکرن کو ئەف ئاخفتين بجويک نه رکه کی بو فغه ريی ژي دگيرن. ئانکو پيزانين دهينه پيکگوهارتن دناقهه را ههر دوو جه مسهرين په يوه نديکرنيدا. لى "د راستيدا نه و پيزانين ب ريکا ئەفی نه رکي دهينه فه گوهازتن ههر بو جه ختکرنی ل سهر که نالی د ناقهه را فریکه و وهرگریدا نه کو بو فه گوهازتنا پيزانين" (Angela C. Tribus, 2017, p. 17). ئانکو د شياندايه بهينه گوتن کو ئەف پيزانين ب ريکا جهختکرنی لسهر که نالی دهينه فه گوهازتن ههر بو هندينه کو پشکينه ک بو وی که نالی په يوه نديی بهينه کړن کا ئايا يی نه کتيفه يان نه، بهری کو پروسيسا په يوه نديکرنی دهسټپيکه ت.

ياکوبسون د وي باوه ريډايه کو ئەف نه رکه د زمانی بالندی ئاخفتنکه ر ژيدا وه کو بالندی توتی (Parrot) هه يه. کو ب ديتنا وی "بزاقين دهسټپيکرن و بهرده واميدانا په يوه نديکرنی تايه تمه ندييه کا سهره کيا بالندی ئاخفتنکه ره. له ورا ئاگه هدارکرن نه رکي ئيکانه يی هه فشکه دناقهه را زمانی فان جورين بالندا و يی مرو فاندانا" (Roman Jakobson, 1987, p. 69). ب گوتنه کا دی ئەف بالندين ئاخفتنکه ر بهرده وام بزاقا ئافاکرنا که ناله کی ل گهل يی دی دکهن، نه وژی ب ريکا دهرکرن هندهک دنگا يان يه که يين دهنگی بو هندي ئەف که ناله بهينه ئافاکرن نه کو بو هندي داکو ئەف که ناله بو

فەگەھارتنا زانىنى بەھىتە بكارئىنان. ھەروەسا ياكوبسون جەختى لىسەر وئ چەندى دكەت كو نەبتى ئەف ئەركە د زامانى بالندى ئاخفتنكەردا ھەيە، بەلكو ب زامانى زارۆكان ژى فە گرىدەت، ب وى تىگەھى كو ئەركى ئاگەھداركرنى "ئىكەم ئەركە د زامانى زارۆكاندا، چونكو زارۆك بزاقى دكەن ب رىكا ئاگەھداركرنى كەنالى كى پەيوەندىيى دروستبەكەن و بزاقى بكەن لىسەر بنەمايى پىكگوھارتنا پىزانىنا پەيوەندىيى ل گەل پىن دى بكەن" (Roman Jakobson, 1987, p. 69). ھەلبەت باسكرونا فان ھەردوو نمونى، ئانكو بالندىن ئاخفتنكەر و زارۆك ب ھەفرا ژلايى رۆمان ياكوبسونى فە، وئ چەندى ددەتە دياركرن كو زارۆك ژى وەكو بالندىن ئاخفتنكەر ھىشتا بنىاتى زانىنى لدەف پەيدانەبوويە كو بزاقى بكەت پىكگوھارتنى پىبەكەت، بەلكو بنتى بزاقى دكەن كەنالى دروستبەكەت، ھەروەكو بالندىن ئاخفتنكەر.

۱-۵-۱- ئەركى مېتازمانى:

ئەركى مېتازمانى د چارچۆقى وى سىستەمى زاماندايە ئەوئ د پروسىسا پەيوەندىكرنىدا دەھتە بكارئىنان. ب گۆتەكا دى "ئەف ئەركە گرنىگى ب زامانى ب خۆ ددەت، كو دىيىژنى جەختكرن ل سەر كۆدى، كو جەختكرنە ل سەر پىكھاتا سىمانتىكى و رىزمانىا زامانى بۆ ھندى كو شاش تىگەھشتن لدەف وەرگرى دروست نەبىت و زمان ب ئاوايەكى ئاشكرا بەھىتە بكارئىنان" (Angela C. Tribus, 2017, p.19). ئانكو وەكو پىشتراستبەونەكئىيە ژلايى فرىكەرى فە كو ئەو كۆدى د فئى پروسىسا گەھاندنىدا بكارئىناي لدەف وەرگرى رۆن و ئاشكرايە و وەرگر لىسەر راھاتىە و چ مژدارى تىدا نىن. دىياندايە بىژىن "ئەركى مېتازمانى پىشكىنا وئ يەكئىيە كا ئايا فرىكەر و وەرگر دەھف دگەھن يان نە؟ بابەت يان مەبەستا وان يەك تىشتە يان نە؟" (Lauri Linask, 2018, P.524).

ھندەك فەكۆلەرئىن دى لىسەر بنەمايى گرنىگى پىناسەيا ئەفى ئەركى دكەن، ب دىتتا وان، (ئەركى مېتازمانى د كرىارا پەيوەندىكرنىدا گرنىگىيە كا مەزن ھەيە، كو ل دەمى تىنەگەھشتنا وەرگرى ژ ئەگەرى نەزەلالىا وان دەربىرىنئى فرىكەر بكاردئىنىت، فرىكەر پەنايى دەبەتە بەر ھندەك تەكنىكا بۆ پتر رۆنكرونا دەربىرىنئى خۆ، ژ وان

تەكنىكان ژى، بكارئىنانا ھەڧواتايا، پىشكىشكرنا پىناسەيان، دووبارە دارپىژتتا دەرپرېنېن خۆ و بكارئىنانا نمونا) (Angela C. Tribus, 2017, p.21). ئانكو ب رىكا بكارئىنانا ئەقان تەكنىكىن بۆرى، دىشاندايە ئەركى مېتازمانى د پەيامىدا بەھىتە دەستىشانكرن. لڧىرى ديارديت كو ئەركى مېتازمانى ھندەك دەرپرېنېن بۆ رۆن و ئاشكرارنا ھندەك دەرپرېنېن دى ژلايى فرىكەرى ڧە ھاتىنە بكارئىنان. ئانكو ئەڧ دەرپرېنېن مېتازمانى بۆ زامانى ب خۆ ئاراستە كرىنە، نەكو بۆ دەرڧەى زامانى. لدۆر ڧى چەندى، ياكوبسون د وى باوهرپىدايە كو "ھەمى دەرپرېنېن ھەڧواتايىن پىزانىنان لدۆر كۆدىن لىكسىكى يىن زامانى ھەلدگرن، ئەركى مېتازمانى دگىرن. د ھەر پروسىسەكا فېربوونا زاماندا، ب تايەت فېربوونا زامانى دايكى ژ لايى زارۆكان ڧە، ب ئاوايەكى فراوان ئەركى مېتازمانى تىدا دەھتە بكارئىنان" (Roman Jakobson, 1987, p. 69). ئانكو ياكوبسون جەختى لسەر وى چەندى دكەت كو ئەركى مېتازمانى د پروسىسا فېركنا زارۆكيدا بۆ زامانى گەلەك ئەكتىڧە، چونكو دەرپرېنېن جودا بۆ يەك تىگەھ دەھتە بكارئىنان، واتە شىوھيىن جودايىن بكارئىنانا زامانى و بكارئىنانا دەرپرېنېن ھەڧواتا دنبە ئەگەرى ھندى كو زارۆك پتر زامانى دايكى وەربگريت و ئەڧ زامانە لدەف وى بەھىتر لىبھىت.

ياكوبسون چوار پەيوەندىيا د چارچۆڧى مېتازمانىدا دەستىشان دكەت، ئەوژى ب ڧى رەنگى ل خوارى (Angela C. Tribus, 2017, p.21):

۱- ئاراستەكرنا پەيامى بو پەيامى، ب گشتى ب رىكا فۆرمىن وەرگرتىن راستەوخۆ و ناخڧتىن راپورتى. بۆ نمونە، (وى چ گۆت؟ من ھى ژى نەبوو. ئەوى گۆت بۆ لايى چەپى بزڧرە). لڧىرى پەيام ھەر بۆ وى پەيامى ھاتىە بكارئىنان ئەوا بەرى ھىنگى ھاتىە بكارئىنان، كو ژبەر ھەبوونا ھندەك مژداريا د وان دەرپرېناندا، وەرگرب دروستى و ب زەلالى تىنەگەھشتىە. لەورا پەيامەكا دى يا ھاتىە بكارئىنان بۆ ھندى ئەو پەياما بەرى ھىنگى ھاتىە بكارئىنان، پى رۆنېيت.

۲- ئاراستەكرنا كۆدا بۆ كۆدا، بۆ نمونە (باژىرى نيوپۆرك ئەو جەھ ئەوى ئەو ناڧە لسەر). لڧىرى ناڧى باژىرى جارەكى ھاتىە بكارئىنان و ھندەك كۆد يىن ئاراستەكرىن ھەر بۆ ئەوى كۆدى ئەوى بەرى ھىنگى ھاتىە بكارئىنان، كو ناڧى

باژىرى ئىيوپوركە. ئانكو لىقيرى كۆدىن بكارهاتى ھاتىنە ئاراستە كرن بۆ وان كۆدىن بەرى ھىنگى ھاتىنە بكارئىنان.

۳- ئاراستە كرن كۆدى بۆ پەيامى، بۆ نمونە (كودىك تىشكا ھىچىيە). لىقيرى كودىك ۋە كۆدەك بۆ ناھى قۇناغا ژىي گىانە ۋە رەكە، كو بۆ پەيامە كى يانژى تىگە ھەكى ھاتىنە ئاراستە كرن، كو ئەۋرى تىشكا ھىچىيە. ئانكو ناھى كرنەك بۆ تىگە ھەكى ھاتىنە ئاراستە كرن.

۴- ئاراستە كرن پەيامى بۆ كۆدى، بۆ نمونە (تىشكا ھىچى كودىكە). ئەفەژى بەرۋاژى نمونە بەرى نوۋكەيە، ئەۋرى ھەر د چارچۇقى پەيوەندىيىن مېتازمانىدايە، كو بەرى ھىنگى پەيامەك ھاتىنە بكارئىنان، پاشى بۆ كۆدەكى ھاتىنە ئاراستە كرن داكو ئەۋ پەيامە پتر بەھىتە رۆنكرن.

ۋەكو دەرتەنجام ئەف ئەركە ب رىكا جەختكرنى لسەر كۆدى ب خۆيان ۋى زامانى بكارهاتى د پروسىسا پەيوەندىكرنىدا، نە تتى بكارئىنانە كا زامانىا بى گرنگىيە، بەلكو گرنگىيە كا مەزن ھەيە ۋ گرنگىيا ۋى ژى رۆن ۋ ئاشكرا كرنە ۋ پشكىننا چالاكيا وان كۆدىن زامانىيە ئەۋىن ھاتىنە بكارئىنان دناقبەرا ئاخقتنكەرى ۋ ۋەرگرىدا، كو ئەفە دىتتە مەرجه كى سەر كەفتنا پروسىسا پەيوەندىكرنى. ھەرۋەسا د پروسىسا فىكرنا زامانى دەيكى ژى دا ۋەكو ھاتىنە باسكرن گرنگىيە كا گەلەك مەزن ھەيە، ئانكو دشاندايە بىژىن ھندەك شىۋەيىن بكارئىنانا زامانى پتر ژ ھندەك شىۋەيىن دى پشتبەستنى لسەر ئەفى ئەركى دكەن بۆ ھندى ئارمانجىن خۆ پى بچە بىنن ھەرۋەكو ئارمانجا فىكرنا زامانى دەيكى.

۱-۱-۶- ئەركى شىرىيەتى:

گەلەك جاران ب ئەركى جوانكارىي دەھىتە ناھىكرن (Angela C. Tribus, 2017, p. 25). ب دىتتا ياكوبسونى "جەختكرن لسەر پەيامى ب خۆ ۋ بۆ بەرژەۋەندىيا ۋى ب خۆ، دىتتە ئەگەرى پەيدا بونا ئەركى شىرىيەتى د زامانى دا" (Roman Jakobson, 1987, p. 69). ئانكو دەمى د پروسىسا پەيوەندىكرنىدا جەخت لسەر جوانكارىيا پىكھاتەيى زامانى دەھىتە كرن ب رىكا بكارئىنانا ھندەك ئامىرىن جوانكارىي كو دىنە ئەگەرى دروستكرنا زامانەكى ئەدەبى ۋ ب پلە ئىك بۆ مەبەستىن جوانكارىي دەھىتە بكارئىنان.

ناگەھىنىت كۆ ئەركىن دى پەراۋىز كرىنە و پىدڧىيە بەھىنە پىشتگوھكرن، بەلكو بەروفاژى، دىت ئەركەك يان چەند ئەركەك ب ھندەك شىۋەيان ديارىبن ل گەل گرنگىيە كا پتر يان كىمتر ژ ئەركى شىرىيەتتى وە كو ئەركى زال" (Krystyna Pomorska and Stephen Rudy (Eds.), 1985, p. 145). لڧىرى دياردىت سەرەپراى ھندى كۆ د وئ پروسىسا گەھاندنىدا ئەوا جەخت لسەر پەيامى ھاتىە كرن و تىدا ئەركى شىرىيەتتى زال، دىت ھندەك ئەركىن دى ھەبن كۆ ژ ئەركى شىرىيەتتى ب خۆ گرنگتر بن. ئانكو نارمانج ژ وئ پەيامى ھندەك ئەركىن دى بن. لى ب رىكا بكارئىنانە كا جوانكارى و زامانى فرىكەر بزاقى بكت ئەركەكى ژ ئەركىن دى بجەھىنىت.

ياكوبسون د وئ باورەيدايە كۆ شىرىيەت، نە بتنى د ھۆزانىدا ھەيە، ھەرۋەسا نە بتنى شىرىيەت، د ھۆزانىدا ھەيە. ب گۆتتە كا دى، دىشاندايە شىرىيەت وە كو ئەركەك د شىۋىن دى يىن بكارئىنانا زاماندا ھەبن نە كو بتنى د شىۋى ھۆزانكىدا. ھەرۋەسا د شىۋى ھۆزانكى يى بكارئىنانا زاماندا، ژبلى شىرىيەتتى، دىت ئەركىن دى ژى ب گرنگى ديارىبن. لدۆر فئ يەكى ياكوبسون وە كو مەرجهكى فەكۆلىتىن زامانانى ديار دكت كو "دەمى زامانان فەكۆلىنى ل ئەركى شىرىيەتتى دكت، نابىت بتنى خۆ ب ھۆزانى فە گرئىدەت. ھەرۋەسا دەمى زامانان فەكۆلىنى ل ھۆزانى دكت، نابىت خۆ سۆردارى ئەركى شىرىيەتتى بتنى بكت" (Roman Jakobson, 1987, p. 70). ئەفە وئ يەكى دگەھىنىت كۆ ئەف ئەركە دانە براينە ژ يەك، نە مەرچىن فەبرىن ھەر شىۋەيەكى بكارئىنانا زامانە د كرىارا پەيوەندىكرنىدا. ياكوبسون لدۆر فئ يەكى ھندەك نموونا بكاردئىنىت و دىتتت "ژ تايىەتمەندىن جۆرىن جودايىن ھۆزانى ئەو ھەر جۆرەكى رىكخستتە كا جودايا ئەركان تىدايە، دگەل زالبوونا ئەركى شىرىيەتتى. ھۆزانا داستانى جەختى لسەر كەسى سىيى دكت و ب ئاوايەكى بەھىز ئەركى لىفەگەرىن دگىرىت. لى لىرىك جەختى لسەر كەسى ئىكى دكت و پتر گرئىداى ئەركى ھەلچوونىيە. ھەرۋەسا ئەو ھۆزانا جەختى لسەر كەسى دووى دكت، گرنگىيە ددەتە لافەكارى و ھىڧىكرنى، يانژى پىشكىشكرنا شىرەت و راسپاردان" (Roman Jakobson, 1987, p. 70). ئانكو سەرەپراى ھندى كۆ د فان ھەرسى جۆرىن ھۆزانىدا ئەركى شىرىيەتتى زالە، ھندەك ئەركىن دىن گرنگ دگىرن،

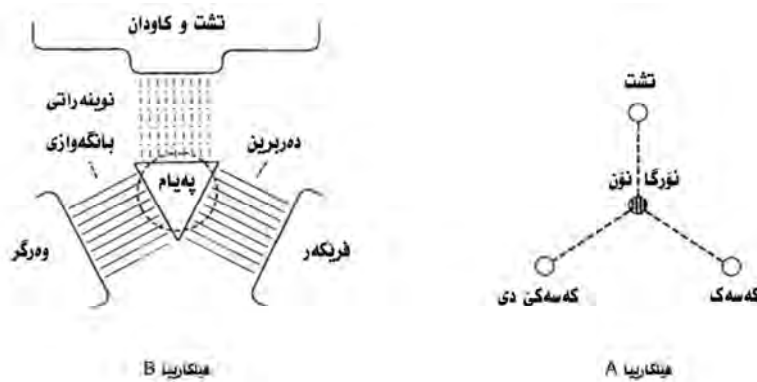
ھەروەھە كۆپ ھەنگەرى دىسترائىدا ۋە ھەلچوون دىلرېكىدا ۋە تىگەھاندن دى ۋى جۆرى ھۆزائىدا ئەۋى جەختى لىسەر كەسى دوۋى دكەت.

۱-۳- ژىدەرېن سەرەكىن تىۋرىيا ياكوبسونى:

دشياندا نىنە ۋى يەكى بىسەلمىن كۆ تىۋرىيا ئەركىن زامانى د كرىارا گەھاندنىدا ژ لايى رۆمان ياكوبسونى ھە ب تىروتهسەلى ھاتىھە دانان، بەلكو دشىن بىژىن كۆ ياكوبسونى مفا ژ گەلەك ژىدەرېن بەرى خۆ ۋەرگرتىھە ۋە ئەف تىۋرىيە پىشەھەبىرە. ئانكو ئەف تىۋرىيە ژ پىشەھەبىرنا ياكوبسونى يە نەكۆ ژ دانانا ۋى. لدۆر فى يەكى، (كۆرى لىناسك) ۋى چەندى رۆندكەت كۆ ئەف تىۋرىيا پەيوەندىكىنى ژ مۆدىلا پەيوەندىكىنى يا (كارل بويلەر Karl Buhler) ۋى، ئەۋا د پەرتووكا ۋى (تىۋرىيا زامانى) دا ل ساللا ۱۹۳۴ئى بەلاقبوۋى، ۋەرگرتىھە. ھەروەسا فى تىۋرىيە پەيوەندى ب مۆدىلا (شانون ۋە ۋىفەر) ۋى ھەبە، ئەۋا ل ساللا ۱۹۴۹ئى ھاتىھە پىشكىشكرن (Lauri Linask, 2018, P.519). ژبلى فان ھەردوۋ ژىدەرېن تىۋرىيا ئەركىن زامانى د كرىارا گەھاندنىدا، ياكوبسونى مفا ژ گەلەك ژىدەرېن دى ژى ۋەرگرتىھە، كۆ د فى باسيدا دى ئامازە پى ھىتەدان. ئانكو "دشىن بىژىن تىۋرىيا ياكوبسونى، نە تىۋرىيە كا رەسەنە، بەلكو لىكدانە كا ژيارانە يا كۆمە كا ھزارىھە ژ ژىدەرېن جودايىن بلىمەتانه" (Derek George, Littlewood, 1990, p. 51). لىقېرى دشىاندائە بىژىن جوداھيا ياكوبسونى ل گەل ئەفان ژىدەرېن مفا ژى ۋەرگرتى، ياكوبسونى ژلايى ناكىرئىقە ۋە ھەروەسا ژلايى رىكخستنىقە گورانكارى تىدا ئەنجامداينە ۋە پىشەھەبىرە، ل گەل زىدەكرنا ئەركى شىرىيەت، كۆ مەرەما سەرەكى يا ياكوبسونى ژ فى تىۋرىيە، دبىت باسكرن ل فى ئەركى بىت، ب تايەتە دى ۋان پەياماندا كۆ ۋەكۆ تىكستىن ئەدەبى دەپنە ھژمارتن. ژىدەرېن سەرەكى بىن رۆمان ياكوبسونى پىشەھەبىرنا تىۋرىيا ئەركىن زامانى د كرىارا گەھاندنىدا، ئەفئىن ل خوارىنە:

۱-۳-۱- كارل بويلەر:

مۆدىلا (كارل بويلەر)ى، ئەوا د بواری پروسىسا پەيوەندىكرنى و ھەرەسا ئەركىن زامانى د وى پروسىسىدا، كارىگەرە كا مەزن لسەر رۆمان ياكوبسونى كرىە. د فى بواریدا رۆمان ياكوبسون ب خۆ دانپىدانى ب فى چەندى دكەت و ۋەكو مۆدىلا دەستىكى يا ئەركىن زامانى د گەھاندنىدا بناقدكەت. لدۆر فى يەكى ياكوبسون دىژىت: "مۆدىلا دەستىكى يا ئەركىن زامانى ب شىۋەكە سەرەكى ژ لایى بويلەرى ۋە ھاتىە خۆياكرن" (Roman Jakobson, 1987, pp. 68). سىستەمى بويلەرى يى گەھاندنى "ب مۆدىلا ئورگانون Organon Model دەھتە نافكرن، كو سى پىكھاتەيىن سەرەكى ب خۆفە دگرىت، ئەۋزى فرىكەر، ۋەرگر و ئەو تىتى دىتە بابەتى گۆتارى" (Angela C. Tribus, 2017, p.3). لى ئەف مۆدىلە د دوو قۇناغاندا ھاتىە پىشەقەرن، ئەۋزى ب فى رەنگى ل خوارى:

ھىلكارىين پەيوەندىكرنى يىن كارل بويلەرى

ھىلكارىيا A، ھىلكارىيا دەستىكى يا مۆدىلا بويلەرى يە كو "د وى ھىلكارىيدا وىنە كرنا رەسەن يا ھەرسى پىكھاتىن سەرەكىين كرىارا گەھاندنى دياردىت" (Angela C. Tribus, 2017, p.3). ئانكو لقىرى بىتى باس ل پىكھاتەيىن گەھاندنى دكەت، نەكو ئەركىن زامانى د وى پەيوەندىكرنىدا. لى بويلەرى د ھىلكارىيا خۆ يا دووى دا پىشەقەرن د مۆدىلا گەھاندنىدا ئەنجامدان، كو ئەف گۆرانكارىيە د ھىلكارىيا B دا

دىاردىن. د ھىلكارىيى B دا، بويلەرى "گۇرانكارى لسەر ھىلكارىيى A ئەنجامداينە. كو نە بتىي جەخت لسەر جەمسەرىن گەھاندنى كرىە، بەلكو لسەر ئەركىن ھەر جەمسەرەكى ژى. ئەوژى دەرپرنا ھەلچوونىن فرىكەرى، ئاراستە كرن بەرەف وەرگى و فەگەراندن يان ژى نوينەرآتىكرنا تشتەكى يان كاودانەكى" (Angela C. Tribus, 2017, p.3). ئەف ھەرسى جەمسەرىن سەرەكى ل گەل ئەركىن زىمانى د جەختكرنا لسەر ھەر جەمسەرەكى دا بنگەھىن تىورىيا ياكوبسونى يا ئەركىن زىمانى د كرىارا گەھاندنىدانە. كو دەربرىن ژلايى ناكرنى فە ھاتىە گوھارتن و ياكوبسونى كرىە ھەلچوون، ھەرۇەيا ئاراستە كرن بەرەف وەرگى يانژى ناكرن، كرىە تىگەھاندن و نوينەرآتىكرن ژى كرىە بۇفەگەرى.

ياكوبسون ب خۇ شروۇفە كرنەكى بۇ مۇدىلا بويلەرى ئەنجام ددەت، ب تايەتى ئەركىن زىمانى د كرىارا گەھاندنىدا لسەر بنەمايى تىورىيا ناكبرى. ياكوبسون لدۇر قى يەكى دىئىت: تىورىيا بويلەرى "يا چارچۇفە كرى بوو د سى ئەركاندا، ئەوژى ئەركىن ھەلچوون، تىگەھاندن و لىفەگەرى، ب وى تىگەھى كو جەختكرن لسەر كەسى ئىكى، واتە ھەلچوون، و لسەر كەسى دووى واتە تىگەھاندن، و لسەر كەسى سىيى واتە كەسەك يان تشتەك كو باس لى دەيتە كرن" (Roman Jakobson, 1987, pp. 68). ئەفەژى بەلگەھىەكى فەبرە بۇ كارىگەرىيا ياكوبسونى ب بويلەرى، كو ئەو ب خۇ قى دانپىدانى دكەت.

بويلەر لسەر بنەمايى پەيوەندىيان، ئەركىن زىمانى د كرىارا گەھاندنىدا شروۇفە دكەت، كو ب دىتتا وى "مەبەست ژ ئەركى نوينەرآتىي، ئەو پەيوەندىيە ئەوا دناقبەرا نىشانىن زىمانى و وان تىگەھىن ئەو زىمانە نوينەرآتىي دكەت (ئانكو ئەو تشتىن زىمان سالۇخ ددەت). ھەرۇەسا مەبەست ژ ئەركى دەربرىنى، ئەو پەيوەندىيە ئەوون دناقبەرا نىشانىن زىمانى و ئاخفتنكەرىدا، چونكو ئەو زىمانە ھاتىە بكارئىنان داکو دەربرىنى ژ وان تشتا بکەت ئەوون گرىداى ئاخفتنكەرى، لى مەبەست ژ ئەركى بانگەوازيى، ئەو پەيوەندىيە ئەوون د ناقبەرا نىشانىن زىمانى و وەرگرىدا كو ئارمانج پى كارتىكرنە ل ھەست و رەفتارىن وەرگى" (Setiawati Darmojuwono, 2016, p.129). ئەف شروۇفە كرن ئەركىن زىمانى لسەر بنەمايى پەيوەندىيى دناقبەرا ھەرسى جەمسەرىن

كريارا گەھاندنى ئەوين بويلەرى باسكرىن، دىتت وەكو لادانا ھندەك پىكھاتەيا بىت و ئامازەنەدان بىت بۆ پەيوەندىيا ئەقان ھەمى ئەركان ل گەل ئىك. ب گۆتنەكا دى، دەمى ئەم دىيژىن ئەركى دەربىنى پەيوەندىيا نىشانىن زامانى و ئاخفتنكەرى يە، ئەم وەرگى دەھىنە لايەكى. و دەمى ئەم دىيژىن ئەركى تىگەھاندنى پەيوەندىيا نىشانىن زامانى و وەرگى يە، ئەم ئاخفتنكەرى دەھىنە لايەكى دى، ئانكو دادبرىن. ھەروەسا دەمى ئەم دىيژىن ئەركى بۆفەگەرى پەيوەندىيا نىشانىن زامانى دگەل تىگەھى يە، ئەم وەرگى ژ فى پروسىسى لاددەين. ئانكو دىيژىن بىژىن، تا راددەيەكى، لسەر بنەمايى پەيوەندىيا ئەقان پىكھاتەيان دىياندايە شروفەكرنا ئەركىن زامانى بگەين، لى ئەم نەشىن دابرائى ژ پىكھاتەيەكى ژ فان ھەرسى پىكھاتەيىن سەرەكى يىن كريارا گەھاندنى بگەين.

سەرەپاي وەرگرتا ھەرسى پىكھاتە و ئەركىن سەرەكى يىن زامانى د كريارا پەيوەندىكرنىدا ژ بويلەرى، ياكوبسونى د ھندەك بواريىن دى ژى دا مفا ژ بويلەرى وەرگرتىيە. ئىك ژوان كاريگەرىيىن بويلەرى لسەر ياكوبسونى، زالبونا ئەركى نوينەراتىيى (ھەلچوونى ب نافرنا ياكوبسونى) د زمانىدا د پروسىسىن پەيوەندىكرنىن زامانىدا. ئەف بۆچوونى ياكوبسونى لدۆر فى يەكى، دووبارەكرنا بۆچوونى بويلەرى يە، لى ب ھندەك زارافىن دى. لدۆر فى يەكى، بويلەر د وى باوهرىيى دايە كو "نوینەراتى ئەركى ھەرى زالە د زمانىدا، ئەفە و سەرەپاي ھندى كو د ھەر ئاخفتنەكىدا دىياندايە ھەمى ئەركىن زامانى بەيئە دىتن وەكو فورمەكى زمانقانى" (Per Durst-Andersen, 2008, 2, p. 7). ئانكو بويلەرى نە بتنى ئامازە ب ئەركى نوینەراتىيى دايە، بەلكو چوويە د ناف ھندەك ھویركارىيىن دى يىن گرىداي ئەفى ئەركى، ئەو ژى زالبونى ئەفى ئەركى د زامانى دا و دياربونى وى پتر ژ ئەركىن دى.

۱-۲-۳- شانون و ويقەر:

مۆدىلا (شانون و ويقەر) ئىكە ژ مؤدىلین پەيوەندىكرنى يىن كو تارادەيەكى باش ياكوبسونى پشتبەستن لسەر كرى بۆ پىشقەبرنا تيورىيا خو یا ئەركىن زامانى د كريارا گەھاندنىدا. ھندەك فەكولەر مؤدىلا شانون و ويقەر ب رەسەنترىن مؤدىل دياردكەن. لدۆر فى يەكى، ھندەك زانا د وى باوهرىيى دانه كو لدۆر پەيوەندىكرنا

ئاسايى، دايىگراما شانون و ويقهىرى ب "دايكا دايگرامىن پەيوەندىكىرنى دەھىتە ناكىرن" (Nan Wang and Bocong Li, p. 14). لىقيرى دياره كو بەرى وى گەلەك مۆدىلەن دى يىن پەيوەندىكىرنى ژ لايى گەلەك زاناياقە ھاتىنە دانان، ئىك ژ وان، مۆدىلا بويلەرى كول ساللا (۱۹۳۴) بوو، لى ئەف مۆدىلە ل ساللا ۱۹۴۸ ئى بەلاقبويە. ئانكو دىت جەھى تىيىنى بىت دەمى ئەم ب دايكا مۆدىلەن گەھاندنى بدەينە دياركرن. مۆدىلا شانون و ويقهىرى ئەوا بناقنى (تىئورىيا بىركارىيا پەيوەندىكىرنى) ل گۇفارا تەكنىكى يا بناقنى بىل سىستەم The Bell System بەلاقبويە (C. E. SHANNON, 1948, pp. 379-423). ئەف بابەتە بەلەز د بوارىن دى يىن زانستىدا بەلاقبويە نەكو بتنى د بوارى تەكنىكىدا، بەلكو د بوارىن زانستىن سۆسيئولۇجى و مروفايەتى ژى دا" (Petra Zia Sluková, 2017, p. 10). ئانكو د شياندايە بىژىن ئەف مۆدىلە پتر بوارىن تەكنىكى و بىركارى ب خۇفەدگرت، نەكو بتنى بوارى زىمانى. چونكو تەكنولۇجىيا ب ئاوايەكى گەلەك بەرفرەھ بۆ پروسىسا گەھاندنى ھاتىە و دەھىتە بكارىنان. ئەف مۆدىلەن ناكىرنەكا بتنى نىنە، بەلكو دوو ناكىرنىن سەرەكى ھەنە كو "گەلەك زانايان پى خۇشبوو ئەف مۆدىلە ب ناقى (تىئورىيا پىزانىنان) بەھىتە ناكىرن، لى شانونى زاراقى (تىئورىيا پەيوەندىكىرنى) پى باشتىبوو" (Petra Zia Sluková, 2017, p. 10). ئانكو شانون و ويقهىرى قىايە ئەف تىئورىيە دەمى بوارىن پەيوەندىكىرنىدا بەھىتە بكارىنان، نەكو بتنى دبوارى بىركارىدا، لى زانايىن دى پى باشتىبوو بتنى د بوارى پىزانىندا، ئانكو د بوارى تەكنىكىدا، بەھىتە بكارىنان.

شانونى د ھىلكارىيا خۇدا نە بتنى ئەو پەيوەندىيا مروف و سىستەمىن زىمانى يىن كو ژ لايى مروقىفە دەھىتە بكارىنان وەكو بنگەھ بۆ تىئورىيا خۇ دانايىنە، بەلكو ئامىرىن تەكنولۇجى ژى د ناق تىئورىيا وى دا ھەنە. ب گشتى "ھىلكارىيا شانون و ويقهىرى ژ فان جەمسەران پىكدەھىت: ژىدەرى پىزانىنان كو پەيامى بەرھەمدىنىت، فرىكەرەك كو پەيامى كۆدەكەت و فرىدكەت، كەنالەك يانزى ھەقبەندەك كو پەيام ب رىكا وى دەھىتە فەگوھازتن، كۆدەكەرەك كو كۆدپىن پەيامى فەدكەت، و پاشى وپىستگەھا دوپماھىي، كو وى وەرگىر بۇخۇفە دگىرت ئەوئ مەبەستە كو پەيام بگەھىتى. بۆ لەرچاھوەرگرتتا ئارىشەن كو د شياندايە بگەقنە بەرامبەر فەگوھازتن پەيامى ب

شېۋە يەككى ھویر، خودائىن فى ھىلكارىيى ئاماژى ب ژىدەرى ھەنگامى Noise Source ددەن كو ۋە كو خشخشەك كارتىكرنى ل پەيامى دكەت" (Rachel Sheal Preethi (Mony, pp. 14-15). ئەف تيۆرىيە ب رىكا فى ھىلكارىيا ل خواری پتر ديار دبیت:

جوداھىە كا مۆدیللا شانون و ويقەرى ل گەل مۆدیللا بويلەرى، ئاماژە دانە ب ژىدەرى پىزانىيان. ھەروەسا دوو جوداھىين دى يىن فى مۆدیللا ل گەل مۆدیللا بويلەرى، كو ياكوبسونى ژى د تيۆرىيا خو دا مفا ژى ۋەرگرتى، باسكرن ل كۆدئ ھەفپشك، ھەروەسا ل كەنالى بخۆ. ئانكو شانون د فى ھىلكارىيا خو دا وئ يەككى دكەتە مەرجهك كو پىدفييە رىكەفتن لسەر كۆدپن دەستىشانكرى ژ لايى فرىكرى و ۋەرگرى فە ھەبىت دا كو كرىارا پەيوەندىكرنى دروستبىت. ھەروەسا پىدفييە ئاماژە ب كەنالى و وان ژىدەرىن كەنالى تىككەدن بەھتەدان، كو ياكوبسونى ئەف ھەردوو زىدەكرنىن شانون و ويقەرى كرىن ل گەل پىكھاتى گشتى يى ھىلكارىيا بويلەرى د تيۆرىيا خو دا بكارئىيانە.

۱-۳-۳- ژىدەرىن دى:

ژ بلى فان ھەردوو ژىدەرىن سەرەكى يىن بۆرى، ئەو پىن ياكوبسونى پشتبەستن لسەر كرى بو پىشقەبرنا تيۆرىيا خو، ياكوبسونى زاراقى ئەركىن زامانى ل گەل ھەردوو ئەركىن دى يىن ئاگەھداركرن و مىتازمانى ژ ھندەك ژىدەرىن بەرى خو ۋەرگرتىنە و ب ئاوايەكى ئەكتىف د تيۆرىيا خو دا بكارئىيانە. ياكوبسونى زاراقى ئەركىن زامانى "ژ نقيسىن تىنانۆفى يىن سالا ۱۹۲۸ئ ۋەرگرتىيە. تىنانۆف د وئ باۋەرى دابوو كو ئەركى ھەر پىكھاتە يەككى گەھاندنى، پەيوەندىيا ويىە دگەل پىكھاتە يىن دى و ھەروەسا دگەل پرنسىپىن پىكئىنەرىن پروسىسا پەيوەندىكرنى ب گشتى" (Lauri

ئەركىن زىمانى د سترائىن كەنالى (پىلىستانك) دا

مىتازىمان	ئاگىھدارى	بۆفە گەرى			تىگەھاندن		ھەلچوون			ئاغى سترائىن	ژ
		ئاغ	ك۳	ت۳	ك۲	ت۲	ھەلچوون	ك۱	ت۱		
۶		۳۲	۰	۰	۱۲	۰	۰	۲۷	۱۵	ئىكى شەش	1
۷		۵۲	۱	۰	۱	۰	۰	۲	۰	چوو ۋەرزى زفستانى	2
		۱۴	۰	۰	۱۱	۰	۰	۳	۱۶	خالخالوك	3
		۲۴	۰	۰	۰	۱۲	۰	۰	۱۶	پىشى	4
۲۶			۰	۴	۰	۰	۰	۰	۴	قد قد مىرىشكى	5
		۴۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۳۰	بەرخ	6
		16	۰	۰	۸	۰	۰	۰	۳۶	ئالفلۆكم	7
		۳۳	۰	۰	۰	۳۳	۰	۱۶	۷	بىبى لايى لايى	8
		۳۶	۶	۰	۶	۰	۴۲	۱۴	۶	ئەز دىمامە	9
		۲۵	۰	۰	۰	۴	۰	۲	۵	ۋەق ۋەق	10
		۴۸	۰	۰	۰	۴	۰	۰	۱۴	بەبىين	11
		۴۸	۰	۰	۰	۰	۰	۱۶	۰	ۋەلاتى مە كوردستانە	12
		۴۸	۱۲	۰	۰	۰	۱۶	۰	۰	گوند	13
		۳۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۲۸	سۆزى ددەم خودايى	14
		۵۴	۰	۰	۰	۰	۰	۳۴	۰	ئەم زارۆكىن ھەولېرىينە	15

نەرکین زمانی دسترانی که نالی (پیلستانک) دا

		32	۰	۰	۰	۸	۱۸	۸	۰	پیلستانکا شرینه	16	
		۴۳	۰	۰	۰	۰	۰	۱۲	۰	باران	17	
			۰	۰	۱۹	۰	۰	۰	۲۹	ئەز تیفی مه	18	
		۱۴	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۲۸	یاریکا من	19	
		۴۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۳۶	کچا کوردا	20	
		۷۶	۰	۰	۰	۲۴	۰	۲۲	۲۸	وه لاتی من	21	
		۷۸		۶	۰	۰	۰	۰	۲۴	دایی	22	
								۰	۴	۲۲	پولیس	23
		۷	۰	۰	۰	۸	۰	۲	۱۷	نوژدار	24	
			۰	۰	۰	۰	۱۰	۱۸	۲۲۰	دهوکا من	25	
		۲۶	۰	۰	۰	۱۲	۰	۱	۲۴	بیکا من	26	
		۳۶	۲	۰	۰	۱۶	۰	۲	۰	چیچی	27	
		۲۲	۰	۰	۱۵	۰	۰	۰	۴۰	زارۆکه کا شرینم	28	
		۲۴	۰	۰	۰	۰	۳۶	۱۷	۰	ئەم زارۆکین	29	
		۹۹	۰	۰	۰	۰	۰	۴۵	۰	کوردستان	30	
		۳۴	۰	۱	۶	۰	۰	۲	۰	دهنگی دستاری	31	
39	0	1031	21	11	78	121	122	247	645	سەرجه می تاییه ت	سەرجه می گشتی	
		1063			199		1014					
1.6%	0%	44.5%	0.9%	0.4%	3.3%	5.2%	5.2%	10.6%	27.8%	ریژا تاییه ت	ریژه	
1.6%	0%	45.9%			8.59%		43.8%			ریژا گشتی		

هٲروه کو دٲار ٲٲرکٲ ٲوفٲ گٲرٲٲ ب رٲٲزهٲه کا هٲرٲ زور د فان (٣١) سٲرانٲن کٲنالٲ ٲٲلستانک ٲٲن هٲلبٲارتٲدا دٲاره، کو ب رٲٲا (٤٥,٩%) ژ سٲرجه مٲ گشتٲ ٲٲ ٲٲرکان دهٲٲ. هٲروه کو بهرٲ نووکه هاتٲه باسکرٲ کو هٲر ده ربرٲنه کا زماٲنٲ ٲٲرکٲ ٲوفٲ گٲرٲٲ ژ ٲٲرکه کٲ دٲ زالٲره و ٲٲف ٲٲرکه ٲٲرکٲ سٲره کٲٲ هٲر ٲکارٲٲنانٲه کا زماٲنٲه. ٲانکو بلٲدٲوٲنا رٲٲا ٲٲرکٲ ٲوفٲ گٲرٲٲ دٲاردهٲه کا ٲاساٲٲه و ٲٲدٲٲٲ جهخت لسٲر کرٲٲ نٲنه. ٲانکو نه دٲاردهٲه کا هٲژٲ هٲدٲٲه کو فولٲن و شروفٲه کرٲن ٲو بهٲٲنه کرٲن و ٲه کولٲن لسٲر بهٲٲنه کرٲن. ژ ٲٲٲ رٲٲا هاتٲه باسکرٲن ٲا ٲٲرکٲ ٲوفٲ گٲرٲٲ ٲٲٲٲ (٠,٤%) کٲسٲ سٲٲٲ ٲاک هاتٲه ٲکارٲٲنان و (٠,٩%) کٲسٲ سٲٲٲ کو، لٲ ٲٲف رٲٲا بلٲد ٲو ٲکارٲٲنانا ٲافان نه کو جهٲافان ٲه دگٲرٲٲ ٲٲه وژٲٲ کو (١٠٣١) ٲاف ب رٲٲهٲا (٤٤,٥%) هاتٲنه ٲکارٲٲنان. ٲانکو بلٲدٲوٲنا ٲٲٲ رٲٲٲٲ ژ ٲه گٲرٲٲ زٲده ٲوٲنا ٲکارٲٲنانا ٲافاٲه دٲاف فان سٲرانٲن هٲلبٲارتٲدا کو ٲه ٲه ژٲٲ دٲاردهٲه کا ٲاساٲٲه هٲروه کو بهرٲ نووکه هاتٲه باسکرٲن.

ٲٲک ژ دٲاردٲٲن هٲژٲ جهخت لسٲر کرٲٲ و شروفٲه کرٲٲ د ٲٲٲ ٲامارٲدا، بلٲدٲوٲنا رٲٲا ٲٲرکٲ هٲلچوٲٲٲه د ٲٲکسٲٲن فان سٲرانٲن هٲلبٲارتٲدا. کو ژ سٲرجه مٲ گشتٲٲ دٲارٲوٲنا ٲٲرکٲن زماٲنٲ، (٨,٤٣%) ٲٲرکٲ هٲلچوٲٲٲه کو ژ ٲٲٲ رٲٲٲٲ (٢٧,٨%) ٲکارٲٲنانا جهٲافٲٲ کٲسٲ ٲٲکٲٲ ٲٲٲ ٲاکٲه و (١٠,٦%) ٲکارٲٲنانا کٲسٲ ٲٲکٲٲ کٲٲه و (٥,٢%) ٲکارٲٲنانا ده ربرٲٲٲن دٲارکرٲنا هٲلچوٲٲنانٲه. هٲلهٲت ٲٲرکٲ هٲلچوٲٲٲٲ ٲٲر ٲو وان ٲه ٲامٲٲن ٲاراسٲه کرٲٲ ٲو ٲٲگٲه هشتٲان دٲاردٲٲت نه کو ٲو زارٲٲکان کو دٲارکرٲنا هٲلچوٲٲنان ٲه ٲاما سٲرانٲن ٲو زارٲٲکا هاتٲنه ٲاراسٲه کرٲن لاددهٲ و زارٲٲکٲٲ ٲٲٲٲ شٲانان ٲاکٲت و د ٲوارٲٲن جو دادا ٲٲگٲه هاندٲٲٲ لدهٲ ٲه ٲٲدا ٲاکٲت، ٲٲٲٲ ده ربرٲٲٲٲ ژ هٲده ک هٲسٲ و هٲلچوٲن و کاودانا دکن، ٲه ٲه ژٲٲ هٲلهٲت ٲٲرکه کٲ گٲرٲداٲٲ ٲه ٲامٲٲن ٲٲگٲه هشتٲان ٲاراسٲه کرٲٲ. ل به رامبه ر ٲٲٲ ٲه کٲٲ دٲاردهٲه کا دٲٲ ٲا گٲرٲگ ژ ٲٲٲ ٲامارٲٲ ٲو مه دٲاردٲٲت، ٲه وژٲٲ نزمٲوٲنا رٲٲا ٲٲرکٲٲ ٲٲگٲه هٲدٲٲٲٲ ٲه د فان سٲرانٲن هٲلبٲارتٲدا، کو ژ سٲرجه مٲ گشتٲٲ وان ٲٲرکان، ٲٲرکٲٲ ٲٲگٲه هاندٲٲٲٲ ٲٲٲٲ رٲٲا (٨,٥٩%) ٲخوفٲه دگٲرٲٲ کو ژ ٲٲٲ رٲٲٲٲ (٥,٢%) ب رٲٲکا ٲکارٲٲنانا جهٲافٲٲ کٲسٲ دوٲٲٲ ٲاک دروسٲٲوٲٲه و (٣,٣%) ب رٲٲکا ٲکارٲٲنانا

جەنئافى كەسى دووى كو. نزمبونا ئەقى رىژى وى چەندى دىاردكەت كو ئەف سترانىن ھەلبژارتى زارۆكى فىرى شىنان ناكەت و د بوارىن جودادا تىگەھاندنى لدەف پەيدا ناكەت. ژ بو ھندى ئەف سترانىن زارۆكا ئەركەكى پوزەتىف لدەف زارۆكى بگىرن، پىدقى ئەف رىژە گەلەك بلندتربا و ل بەرامبەر پىدقى رىژا ھەلچوونى كىمتربا.

ھەروەسا ئەركى مىتازمانى ژى دىاردىت كو بىنى (۱,۶%) ژ سەرجمى گىشىيە، ئەفەژى وى چەندى ددەتە دىاركىن كو ئەف سترانىن ھەلبژارتى زارۆكى فىرى زمانان ناكەت و ب تايەت ژى زمانى دەيكى كو ئىك ئەركىن سەرھەكىن ئەركى مىتازمانىيە. دىاردەيە كا دى يا ھەژى باسكىن ئەو ھەركى ئاگەھدارىكىن د فان ستراناندا ناھىتە دىتن و چ فۆرمىن ئاگەھداركىن تىدا نەھائىنە بكارىنان، ئانكو ئەف ئەركە ئىكەم ئەركە د زمانى زارۆكاندا، چونكو زارۆك بزاقى دكەن ب رىكا ئاگەھداركىن كەنالىكى پەيوەندىن دروستبەكەن و بزاقى بكەن لسەر بنەمايى پىكگوھارتنا پىزانىنا پەيوەندىن ل گەل يىن دى بكەن، لى ئەف چەندە د فان سترانىن ھەلبژارتىدا ناھىتە دىتن و زارۆكى فىرى ئاخفتن و دروستكرنا پەيوەندىن زىمانى ناكەت.

خالە كا دى يا ھەژى باسكىن ئەو ھەركە ئەم ئەركى بوھەگەرى د سەرجمى گىشى يى ئەركاندا ھەركەكى ئاسايى يى زمانى نەھژمىرەن ئەف رىژەيە گەلەك دەھىنە گوھارتن. ب گوتنە كا دى دەھىتە گوتن كو ئەركى بوھەگەرى ئەركەكى ئاسايىيە و بكارىنانا نافا دىاردەيە كا زالە دەھمى دەربىرىن زىمانىدا، ژبەر فى يەكى ئەگەر ئەم ئەقى ئەركى لېر چاف نەوەرگىن و بىنى گىنگى ب ئەركىن دى بدەين، ئەف رىژەيە گەلەك دەھىنە گوھارتن، كو ژ سەرجمى گىشى يى بكارىنانا ناف و جەنئاف و دەربىرىن دىاركىن جودايىن زىمانى، ل جەھى (۲۳۱۵) دى بىتە (۱۲۵۸) ناف و جەنئاف و دەربىرىن دىاركىن ئەركا، ئەفە ژى رىژەيىن دىاربوونا ئەركى ھەلچوونى و ئەركى تىگەھاندنى گەلەك دەھىنە گوھارتن، كو رىژا ئەركى ھەلچوونى دىت (۸,۸%) و لېرامبەر رىژا ئەركى تىگەھاندنى دىتە (۱۵, ۸%). ئەفە وى چەندى ددەتە دىاركىن كو جوداھىيە كا ھەرى مەزن دناقبەرا ئەركى

ھەلچوونى و ئەركى تىگەھاندنىدا ھەيە كو ئەركى تىگەھاندنى گەلەك لاوازه د فان ستراناندا و ئەركى ھەلچوونى گەلەك بلند و زالە .

ل دویمایى پىدقە ھە كو راسپارد بدەينە دياركرن كو ئەف سترائىن ھەلبزارتى پەيامە كا لدويىف تەمەنى زارۆكان و يا پىدقى بو وى تەمەنى ناھنىرىت و ئەركەكى گونجاي ل گەل وى تەمەنى ناگىرىت بەلكو كارتىكرنا ئافان سترانا لسەر زارۆكى يا نىگەتىفە و پىدقە ئەركى تىگەھاندنى بلندتربا داکو شىبابا لدوف قوناغا ژيى زارۆكى ئەركەكى لدەف بگىرىت .

ئەنجام

- ۱- تىۋرىيا ياكوبسونى يا ئەركىن زىمانى نە تىۋرىيە كا رەسەنە، بەلكو كومكرنا چەند تىۋرىيە كىن بەرى ويىە.
- ۲- ئەركى بوڧە گەرىيى ب رىژەيە كا هەرى زۆر و زىدەتر ژ ھەمى ئەركىن دىتر د سترانىن ھەلبىزارتىدا دەھىتە دىتن، زىدەبوونا رىژا ئەڧى ئەركى د ھەر پەيامە كا زمانىدا تىشتە كى ئاسايىيە.
- ۳- ئەركى ھەلچوونى كو دىتە ئەگەرى پەيداكرنا ھەلچوونان لدەف زارۆكى، ب رىژەيە كا زۆر دەھىتە دىتن، ئەڧەژى دىاردەيە كا نىگە تىڧە و كارتىكرنە كا نەرىنى لسەر زارۆكى دكەت، كو ل جھى ھندى وى فىربكەت، ھەلچوونان لدەف پەيدادكەت.
- ۴- ئەركى تىگەھاندنى ب رىژەيە كا كىمتر ژ ئەركى ھەلچوونى دەھىتە دىتن، پىدڧىە لدويف تەمەنى زارۆكى ئەڧ ئەركە زۆرتەر بەھىتە دىتن و زارۆكى فىرى تىگەھاندنى بكەت.
- ۵- ئەركى مېتازمانى كو ئەركىن ھەرى گرنگە و پىدڧىە ب رىژەيە كا زۆر د سترانىن زارۆكاندا بەھىتە دىتن، چونكو ب رىكا ڧى ئەركى زارۆك فىردىت، فىرى زمانان دىت و ب تايبەت ژى زىمانى دايكى، لى د سترانىن ھەلبىزارتىدا ب رىژەيە كا گەلەك كىم دەھىتە دىتن كو (۱,۶%) دىاردىت ئەڧەژى رىژەيە كا زۆرا كىمە.
- ۶- ئەركى ئاگەھدارىكرنى كناھىتە دىتن و دىتە ئەركى ئىكى د زىمانى زارۆكىدا، كو ب رىكا ڧى ئەركى بزافى دكەت پەيوەندىيا دروست بكەت بو ھندى ل گەل دەوروبەرى باخڧىت، لى ئەڧەژى ناھىتە دىتن و زارۆكى فىرى ڧى چەندى ناكەت.

ژیدەر و پەراویز:

- (1) Angela C. Tribus, *The Communicative Functions of Language: An Exploration of Roman Jakobson's Theory in TESOL*, M.A. Thesis, SIT Graduate Institute, Brattleboro, Vermont, USA, 2017.
- (2) C. E. SHANNON, *A Mathematical Theory of Communication*, *The Bell System Technical Journal*, Vol. 27, July, 1948.
- (3) Derek George Littlewood, *The signification of speech and writing in the work of Charles Dickens*, PhD. Thesis, The Open University, UK, 1990.
- (4) Krystyna Pomorska and Stephen Rudy (Eds.), *Verbal Art, Verbal Sign, Verbal Time*, University of Minnesota Press, Minneapolis, USA, 1985.
- (5) Lauri Linask, *Differentiation of language functions during language acquisition based on Roman Jakobson's communication model*, *Sign Systems Studies Journal*, Vol. 46, No. 4, University of Tartu Press, Tartu, Estonia, 2018.
- (6) Marcel Danesi (Ed.), *Encyclopedia of Media and Communication*, University of Toronto Press, Canada, 2013.
- (7) Nan Wang and Bocong Li, *A Model of Deceitful Information Communication: Some Views on Theory and Practice of Semantic Information*, *Proceedings Journal, Multidisciplinary Digital Publishing Institute (MDPI)*, Vol. 3, No. 1, Gothenburg, Sweden.
- (8) Petra Zia Sluková, *Studies of Information and Knowledge Management in the European Context*, *University Modul*, No. 5, Reg. No: CZ.1.07/2.2.00/07.0284, Business Academy and HPS Valašské Meziříčí, July, 2017.
- (9) Per Durst-Andersen, *Linguistics as Semiotics. Saussure and Bühler Revisited*, *Signs- International Journal of Semiotics*, vol. 2, Denmark, 2008, 2.
- (10) Rachel Sheal Preethi Mony, *An Exploratory Study of Docents as a Channel for Institutional Messages at Free-Choice Conservation Education Settings*, PhD. Thesis, Ohio State University, 2007, USA.
- (11) Roman Jakobson, *Language in Literature*, Ed. K. Pomorska & S. Rudy, The Jakobson Trust, USA, 1987.
- (12) Ron Cowan, *The Teacher's Grammar of English: A Course book and Reference Guide*, Cambridge University Press, 2008.
- (13) Setiawati Darmojuwono, *Language, culture, and social cognition*, *Wacana Journal*, Vol.17, No.1, Faculty of Humanities, University of Indonesia, Indonesia, 2016.

ملخص البحث

وظائف اللغة في اغاني قناة بيلستانك

هذه الدراسة محاولة لبيان وظائف اللغة في نصوص اغاني الاطفال في قناة بيلستانك، و الهدف من هذه الدراسة بيان وظائف اللغة والنسبة المئوية في ٣١ اغنية مختارة وبيان تأثيرها على الاطفال، كذلك بيان مدى امكانية هذه الاغاني و تأثيرها على الاطفال حسب عمرهم وهل استطاعت هذه الاغاني ان تقوم بدورها الصحيح و استطاعت ان تعلم الاطفال و تخلق عند الاطفال الاستيعاب و تؤثر فيهم وهل ان هذا التأثير لها دور سلبي او ايجابي عليهم.

في البداية قامت هذه الدراسة ببيان نظريات وظائف اللغة، وبعد ذلك تطرق البحث الى وظائف اللغة وتناول هذه الوظائف في الاغاني المختارة و بين نسبتها المئوية في (جدول او مخطط) و في الختام دراسة وتحليل المخطط وكيفية بيان وظائف اللغة حسب عمر الطفل.

Abstract

The unctions of language in the songs of Pelistank TV

This study (The unctions of language in the songs of Pelistank TV), is an attempt to find out the functions of the language in the texts of Children songs of Pelistank TV. This study aims to discover the percentages of different functions of 31 chosen songs in order to uncover the effects of these songs on children. The study also strives to exposethe suitability of the chosen songs with the childhood age in order to know to how extend these songs have a conative function and to determine wheather the chosen songs have negative or positive functions on children.